

श्रीपुरुषोत्तमयोगः

श्रीमद्भगवद्गीतापाठशालार्थम्

मोहमय्याम्

शक १८४२.

Printed and published by
Maganlal Jagjivandas at No. 356, Nagdevi
Street near Mandvi Post Office,
Bombay. [1038x76]

८८४३

श्री भगवानुवाच ।

अथ श्रुत्वा श्रीभगवत्परां वचनं

ऊर्ध्वं मूलमधः शाख मश्वत्थं प्राहुरव्ययम् ।
छन्दांसि यस्य पर्णानि यस्तं वेद स वेदवित् ॥
अधश्चोर्ध्वं प्रसृतास्तस्य शाखा गुणप्रवृद्धा विषयप्रवालाः ।
अधश्च मूलान्यनुसन्ततानि कर्मानुबन्धीनि मनुष्यलोके ॥ २
न रूपमस्येह तथोपलभ्यते नान्तो न चादिर्न च संप्रतिष्ठा ।
अश्वत्थमेतं सुविरूढमूल मसंगशस्त्रेण दृढेन छित्त्वा ॥ ३

ततः पदं तत् परिमार्गितव्यं यस्मिन् गतान् निवर्तन्ति भूयः ।
तमेव चायं पुरुषं प्रपद्ये यतः प्रवृत्तिः प्रसृता पुराणी ॥ ४
निर्मानमोहा जितसंगदोषा अध्यात्मनित्या विनिवृत्तकामाः ।
द्वन्द्वैर्विमुक्ताः सुखदुःखसंज्ञैर्गच्छन्त्यमूढाः पदमव्ययं तत् ॥ ५
न तद्भासयते सूर्या न शशाङ्को न पावकः ।
यद्गत्वा न निवर्तन्ते तद्धाम परमं मम ॥ ६

ममैवांशो जीवलोके जीवभूतः सनातनः ।
मनः षष्ठानीन्द्रियाणि प्रकृतिस्थानि कर्षति ॥ ७
शरीरं यदवाप्नोति यच्चाप्युत्कामतीश्वरः ।
गृहीत्वैतानि संयाति वायुर्गन्धानि वा शयात् ॥ ८
श्रोत्रं चक्षुः स्पर्शनं च रसनं घ्राणमेव च ।
अधिष्ठाय मनश्चायं विषयानुपसेवते ॥ ९
उत्कामन्तं स्थितं वापि भुञ्जानं वा गुणान्भितम् ।
विमूढा नानुपश्यन्ति पश्यन्ति ज्ञानचक्षुषः ॥ १०

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૌપીરાભિદ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૮૮૩ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ ૩૩૫૦ નામ ધર્મ

વિષય ૪૬૫ : ૬૨

॥ श्लोकः १ ॥

॥ श्रीभगवानुवाच ॥

ऊर्ध्वमूलं अधःशाखं मध्वत्स्थं प्राहुरव्ययम्
छन्दांसि यस्य पर्णानि यस्तं वेद स वेदवित्

॥ पदानि ॥

स.	म.	ना.	क्रि.	स.
ऊर्ध्वमूलम्	-अधःशाखम्-	अध्वत्स्थम्	-प्राहुः+	अव्ययम्
ना.	स.	ना.	स.	म. क्रि. स.
छन्दांसि	-यस्य -पर्णानि-	यः+	तम्-वेद-	सः+वेदवित् १३

॥ अन्वयः ॥

संस्कृतम्

गुजराती

- १ श्रीभगवान् उवाच
- २ ऊर्ध्वमूलम्
- ३ अधःशाखम्
- ४ यस्य पर्णानि छन्दांसि
- ५ यं अव्ययं अध्वत्स्थं प्राहुः
- ६ तं यः वेद
- ७ सः वेदवित्

श्री ભગવાન બોલ્યા કે
જેવું મૂળ ઉંચું છે
જેની શાખાઓ નીચે છે
જેનાં પાંદડાં વેદો છે એવા
જે નાશરહિત અધ્વત્થનું વર્ણન
તે અધ્વત્થને જે બાણે [કરે છે
તે વેદવેત્તા કહેવાય.

॥ શ્લોકઃ ૨ ॥

અધશ્ચોર્ધ્વં પ્રમૃતાસ્તસ્યશાખા ગુણપ્રવૃદ્ધા વિષયપ્રવાલાઃ
અધશ્ચ મૂલાન્યનુસન્તતાનિ કર્માનુબન્ધીનિ મનુષ્યલોકે

॥ પદાનિ ॥

અ. પ્ર. પ્ર. વિ. મ. ના. મ.
અધઃ+ચ+ઊર્ધ્વમ્-પ્રમૃતાઃ+ તસ્ય-શાખાઃ+ગુણપ્રવૃદ્ધાઃ+
મ. અ. અ. ના. વિ.
વિષયપ્રવાલાઃ-અધઃ+ચ - મૂલાનિ+અનુમન્તતાનિ-
મ. મ.
કર્માનુબન્ધીનિ-મનુષ્યલોકે ૧૪

॥ અન્વયઃ ॥

સંસ્કૃતમ્
૧ તસ્ય શાખાઃ
૨ અધશ્ચ ઊર્ધ્વંચ પ્રમૃતાઃ
૩ ગુણ-પ્રવૃદ્ધાઃ
૪ વિષય પ્રવાલાઃ
૫ મનુષ્યલોકે
૬ કર્માનુબન્ધીનિ
૭ તસ્ય મૂલાનિ
૮ અધશ્ચ અનુસન્તતાનિ

ગુજરાતી
તે અધઃસ્થની શાખાઓ
નીચે અને ઉપર દ્રેણાયલી છે
ગુણોવડે વૃદ્ધિ પામેલી છે
વિષયો જેમના પલ્લવ છે
મનુષ્ય લોકમાં
કર્મથી બંધન કરવાવાળાં
તે અધઃસ્થનાં મૂળો
નીચે પણ જડ થાલી બેઠાં છે.

॥ श्लोकः ३ ॥

न रूपमस्येह तथोपलभ्यते नान्तो न चादिर्न च संप्रतिष्ठा
अश्वत्थमेनं सुविरूढमूलमसंगशस्त्रेण दृढेन छित्त्वा

॥ पदानि ॥

अ. ना. स. अ. प्र. क्रि. अ. ना. अ. अ.
न-रूपम्-अस्य+इह-तथा+ उपलभ्यते-न+अन्तः+न-च+
ना. अ. अ. ना. ना. स. स.
आदिः+न-च-संप्रतिष्ठा - अश्वत्थम्-एनम्-सुविरूढमूलम्-
स. वि. क.
असंगशस्त्रेण-दृढेन-छित्त्वा २०

॥ अन्वयः ॥

संस्कृतम्

गुजराती

- १ अस्य रूपम्
- २ इह तथा न उपलभ्यते
- ३ नान्तो न चादिः
- ४ न च संप्रतिष्ठा
- ५ सुविरूढमूलं एनं अश्वत्थं
- ६ दृढेन असंग शस्त्रेण छित्त्वा

१. अश्वत्थं २. इह ३. न ४. अन्तः ५. न ६. च ७. संप्रतिष्ठा ८. अश्वत्थम् ९. एनम् १०. सुविरूढमूलम् ११. असंगशस्त्रेण १२. दृढेन १३. छित्त्वा

॥ श्लोकः ४ ॥

ततः पदं तत्परिमार्गितव्यं यस्मिन्गता न निवर्तन्ति भूयः
तमेव चाद्यं पुरुषं प्रपद्ये यतः प्रवृत्तिः प्रसृता पुराणी

॥ પદાનિ ॥

અ. ના. સ. ક. સ. વિ. અ.
 તત:-પદમ્-તત્-પરિમાર્ગિતવ્યમ્- યસ્મિન્-ગતા:+ન-
 ક્રિ. અ. સ. અ. અ. વિ. ના. ક્રિ.
 નિવર્તન્તિ-ભૂય:-તમ્-એવ -ચ+ આદ્યમ્-પુરુષમ્-પ્રપદ્યે-
 અ. ના. વિ. વિ.
 યત:-પ્રવૃત્તિ:-પ્રસૂતા-પુરાણી ૧૯

॥ અન્વય: ॥

સંસ્કૃતમ્

ગુજરાતી

૧ તત:	ત્યારપછી
૨ તત્પદં પરિમાર્ગિતવ્યમ્	તે પદ ગાતવા માંડવું કે
૩ યસ્મિન્ ગતા:	જેમાં ગએલા પુરુષો
૪ ભૂય: ન નિવર્તન્તિ	ફરીથી પાછા આવતા નથી [છુકે
૫ તમેવ ચ આદ્યં પુરુષં પ્રપદ્યે	તેજ આદિ પુરુષને હું શરણે જાઉં
૬ યત: પુરાણી પ્રવૃત્તિ: પ્રસૂતા	જેથી અનાદિ એવી પ્રવૃત્તિ
	[ચાલી રહી છે.

॥ શ્લોક: ૫ ॥

નિર્માનમોહાજિતસંગદોષા અધ્યાત્મનિત્યાવિનિવૃત્તકામા:
 દ્વંદ્વૈર્વિમુક્તા:સુખદુ:ખસંજ્ઞૈર્ગચ્છન્ત્યમૂઢા: પદમવ્યયંતત

॥ પદાનિ ॥

સ. સ. સ. સ.
 નિર્માનમોહા:+જિતસંગદોષા:+ અધ્યાત્મનિત્યા:+વિનિવૃત્તકામા:
 ના. વિ. સ. ક્રિ. સ. ના.
 દ્વંદ્વૈ:+વિમુક્તા:-સુખદુ:ખસંજ્ઞૈ:+ ગચ્છન્તિ+અમૂઢા: -પદમ્ -
 સ. સ.
 અવ્યયમ્-તત્ ૧૨

॥ અન્વયઃ ॥

સંસ્કૃતમ્	ગુજરાતી
૧ નિર્માનમોહાઃ	માન અને મોહથી રહિત એવા
૨ જિતસંગદોષાઃ	છત્યાછે સંગદોષો જેઓએએવા
૩ અધ્યાત્મનિત્યાઃ	અધ્યાત્મવિદ્યામાં રમી રહેલા [એવા
૪ વિનિવૃત્તકામાઃ	નિવૃત્ત થઇ છે કામનાઓ જેમની [એવા
૫ સુખદુઃખસંજ્ઞૈઃકંઠૈઃવિમુક્તાઃ	સુખદુઃખનામના કંઠોથી છુટેલા
૬ અમૂઢાઃ	વિદ્વાન પુરૂષો [એવા
૭ તત્ અવ્યયં પદં ગચ્છન્તિ	તે અવ્યય પદને પામે છે.

॥ શ્લોકઃ ૬ ॥

ન તદ્ભાસયતે સૂર્યો ન શશાંકો ન પાવકઃ
યદ્રત્વા ન નિવર્તન્તે તદ્ધામ પરમં મમ

॥ પદાનિ ॥

અ. સ. ક્રિ. ના.	અ. ના. અ. ના.
ન-તત્+ભાસયતે-સૂર્યઃ+	ન-શશાંકઃ+ન-પાવકઃ-
સ. ક્ર. અ. ક્રિ.	સ. ના. વિ. સ.
યત્+ગત્વા-ન-નિવર્તન્તે-	તત્+ધામ-પરમમ્-મમ ૧૬

॥ અન્વયઃ ॥

સંસ્કૃતમ્	ગુજરાતી
૧ સૂર્યઃ તત્ ન ભાસયતે	સૂરજ તેને પ્રકાશિત કરી શકતો.
૨ ન શશાંકો ન પાવકઃ	નાહ અંદમા કે નહિ અગ્નિ [નથી
૩ યત્ ગત્વા ન નિવર્તન્તે	જેને પામવાથી પાછા આવતા
૪ તત્ મમ પરમં ધામ	તે મારું પરમધામ કહેવાય.[નથી

॥ શ્લોક: ૭ ॥

મમૈવાંશો જીવલોકે જીવભૂતઃ સનાતનઃ
મનઃ ષષ્ઠાનીન્દ્રિયાણિ પ્રકૃતિસ્થાનિ કર્ષતિ

॥ પદાનિ ॥

સ. અ. ના. સ. સ. ત.
મમ+અવ+અંશઃ+જીવલોકે- જીવભૂતઃ-સનાતનઃ
સ. ના. સ. ક્રિ.
મનઃષષ્ઠાનિ +ઇન્દ્રિયાણિ- પ્રકૃતિસ્થાનિ-કર્ષતિ ૧૦

॥ અન્વયઃ ॥

સંસ્કૃતમ્	ગુજરાતી
૧ જીવ લોકે જીવભૂતઃ	પ્રાણી શરીરમાં જીવ બનેલો
૨ સનાતનઃ મમૈવ અંશઃ	સનાતન એવો મારોજ અંશ
૩ પ્રકૃતિસ્થાનિ	પ્રકૃતિમાં રહેલી
૪ મનઃ ષષ્ઠાનિ	મન છે છઠ્ઠું જેમાં એવી
૫ ઇન્દ્રિયાણિ કર્ષતિ	ઇન્દ્રિયાને એકેક.

॥ શ્લોક: ૮ ॥

શરીરં યદવાપ્નોતિ યજ્ઞાપ્યુત્ક્રામતીશ્વરઃ
ગૃહીત્વૈતાનિ સંયાતિ વાયુર્ગન્ધાનિવાશયાત્

॥ પદાનિ ॥

ના. સ. ક્રિ. સ. અ. અ. ક્રિ. ના.
શરીરમ્ - યત્+અવાપ્નોતિ- યત્+અ+અપિ+ઉત્ક્રામતિ+ઈશ્વરઃ
કૃ. સ. ક્રિ. ના. ના. અ. ના.
ગૃહીત્વા+એતાનિ-સંયાતિ- વાયુઃ+ગન્ધાન્-ઈવ+આશયાત્ ૧૫

॥ અન્વયઃ ॥

સંસ્કૃતમ્

- ૧ યત્ શરીરં અવાપ્નોતિ
૨ અપિ ચ યત્
૩ હૃશ્વરઃ સન્ ઉત્ક્રામતિ
૪ તત્ પતાનિ ગૃહીત્વા સંયાતિ
૫ આશયાત્ વાયુઃ ગન્ધાનિવ

ગુજરાતી

- એટલે કે જે શરીરને પામે છે
અને વળી જે
હૃશ્વર છતાં મરણ પામે છે
તે એમને લઈ જાય છે
જેમ ફુલમાંથી પવન ગંધને લઈ
[જાય તેમ.

॥ શ્લોકઃ ૧ ॥

શ્રોત્રં ચક્ષુઃ સ્પર્શનંચ રસનં ઘ્રાણમેવચ
અધિષ્ઠાય મનશ્ચાયં વિષયાનુપસેવતે

॥ પદાનિ ॥

ના. ના. ના. અ. ના. ના. અ. અ.
શ્રોત્રમ્-ચક્ષુઃ-સ્પર્શનમ્-ચ- રસનમ્-ઘ્રાણમ્-એવ-ચ
ક્ર. ના. અ. સ. ના. ક્રિ.
અધિષ્ઠાય-મનઃ+ચ+અયમ્- વિષયાન્-ઉપસેવતે ૧૪

॥ અન્વયઃ ॥

સંસ્કૃતમ્

- ૧ શ્રોત્રં ચક્ષુઃ સ્પર્શનં ચ
૨ રસનં ઘ્રાણમેવ ચ
૩ મનશ્ચ અધિષ્ઠાય
૪ અયં વિષયાન્ ઉપસેવતે

ગુજરાતી

- કાન આંખ અને ત્વચા
જીભ અને નાક
તેમજ મનનો પણ ઉપરી થઈ
આ જીવાત્મા વિષયોનો ઉપ-
[ભોગ લે છે.

॥ શ્લોકઃ ૧૦ ॥

ઉત્ક્રામન્તં સ્થિતં વાપિ ભુંજાનં વા ગુણાન્વિતમ્
વિમૂઢા નાનુપશ્યન્તિ પશ્યન્તિ જ્ઞાનચક્ષુષઃ

॥ પદાનિ ॥

ક.	વિ.	અ.	અ.	ક.	અ.	સ.
ઉત્ક્રામન્તમ્-	સ્થિતમ્-	વા+	અપિ-	ભુંજાનં-	વા-	ગુણાન્વિતમ્-
વિ.	અ.	ક્રિ.	ક્રિ.	સ.		
વિમૂઢાઃ + ન +	અનુપશ્યન્તિ-	પશ્યન્તિ-	જ્ઞાનચક્ષુષઃ	૧૨		

॥ અન્વયઃ ॥

સંસ્કૃતમ્	ગુજરાતી
૧ ઉત્ક્રામન્તં	મરણ પામતો હોય તે વેળાએ
૨ સ્થિતં વાપિ	અથવા તો બેઠો હોય તે વેળાએ
૩ વા ગુણાન્વિતં સન્તં	અથવા તો ગુણવાળો યુક્ત થઈ
૪ ભુંજાનં	ઉપભોગ લેતો હોય તે દાણ
૫ એનં વિમૂઢાઃ નાનુપશ્યન્તિ	એને અજ્ઞાનીઓએ ધશકતા નથી
૬ જ્ઞાનચક્ષુષઃ પશ્યન્તિ	માત્ર જ્ઞાનચક્ષુવાળાઓએ ધશકે છે

॥ શ્લોકઃ ૧૧ ॥

યતન્તો યોગિનશ્ચૈનં પશ્યન્ત્યાત્મન્યવાસ્થિતમ્
યતન્તોઽપ્યકૃતાત્માનો નૈનં પશ્યન્ત્યચેતસઃ

(९)

॥ पदानि ॥

क. स. अ. स. क्रि. ना. वि.
यतन्तः+योगिनः+च+एनम्- पश्यन्ति+आत्मनि+अवस्थितम्

क. अ. स. अ. स. क्रि. स.
यतन्तः+अपि+अकृतात्मानः+न+एनम्-पश्यन्ति+अचेतसः १४

॥ अन्वयः ॥

संस्कृतम्

गुजराती

१ यतन्तो योगिनश्च

અબ્યાસી એવા યોગીઓ તે

૨ एनंआत्मनि अवस्थितं पश्यन्ति

એને ચિત્તમાં બિરાજમાન

[થએલો જુવે છે.

૩ यतन्तोऽपि

યાન કરતાં છતાં પણ

૪ अकृतात्मानः

અશુદ્ધ અન્તઃકરણવાળા

૫ अचेतसः

જડમતીઓ

૬ एनं न पश्यन्ति

એને બેધ શક્તા નથી.

॥ श्लोकः १२ ॥

यदादित्यगतं तेजो जगद्भासयते ऽखिलम्

यच्चन्द्रमसि यच्चाग्नौ तत्तेजो विद्धि मामकम्

॥ पदानि ॥

स. स. ना. ना. क्रि. वि.
यत् + आदित्यगतम् - तेजः + जगत्+भासयते+अखिलम्

स. ना. स. अ. ना. स. ना. क्रि. त.
यत्+चन्द्रमसि-यत्+च+अग्नौ- तत्-तेजः+विद्धि-मामकम् १५

॥ અન્વયઃ ॥

સંસ્કૃતમ્

ગુજરાતી

- ૧ યત્ આદિત્યગતં તેજઃ
 ૨ અખિલં જગત્ ભાસયતે
 ૩ યત્ ચન્દ્રમસિ યદ્વ અગ્નૌ
 ૪ તત્ તેજઃ મામકં વિદ્ધિ

જે સૂર્યમાં રહેલું તેજ
 આખા જગતને પ્રકાશિત કરે છે
 જે ચંદ્રમાં અને જે અગ્નિમાં
 તે તેજ માફ જાણુ, [તેજ છે

॥ શ્લોકઃ ૧૩ ॥

ગામાવિશ્ય ચ ભૂતાનિ ધારયામ્યહમોજસા
 પુષ્ણામિ ચૌષધીઃ સર્વાઃ સોમો ભૂત્વા રસાત્મકઃ

॥ પદાનિ ॥

ના. કૃ. અ. ના. ક્રિ. સ. ના.

ગામ્-આવિશ્ય-ચ-ભૂતાનિ- ધારયામિ+અહમ્-ઓજસા

ક્રિ. અ. ના. સ. ના. કૃ. સ.

પુષ્ણામિ-ચ+ઓષધીઃ-સર્વાઃ- સોમઃ+ભૂત્વા-રસાત્મકઃ ૧૪

॥ અન્વયઃ ॥

સંસ્કૃતમ્

ગુજરાતી

- ૧ ગાં આવિશ્ય ચ
 ૨ ઓજસા
 ૩ અહં ભૂતાનિ ધારયામિ
 ૪ રસાત્મકઃ સોમો ભૂત્વા
 ૫ સર્વાઃ ઓષધીઃ પુષ્ણામિ

તેમજ પૃથ્વીમાં પેસીને
 પોતાના તેજથી
 હું પ્રાણીઓને ધારણ કરું છું,
 રસસ્વરૂપી સોમ થઈને
 સર્વ ઔષધીનું પોષણ હું કરું છું.

॥ श्लोकः १४ ॥

अहं वैश्वानरो भूत्वा प्राणिनां देहमाश्रितः
प्राणापानसमायुक्तः पचाम्यन्नं चतुर्विधम्

॥ पदानि ॥

स.	ना.	क.	ना.	ना.	वि.
अहम् -	वैश्वानरः +	भूत्वा -	प्राणिनाम् -	देहम् -	आश्रितः -
म.	क्रि.	ना.	स		
प्राणापानसमायुक्तः -	पचामि +	अन्नम् -	चतुर्विधम्		१०

॥ अन्वयः ॥

संस्कृतम्	गुजराती
१ अहं वैश्वानरो भूत्वा	હું જઈરાશિ થઈ
२ प्राणिनां देहं आश्रितः सन्	પ્રાણીઓના દેહને આશ્રયકરી
३ प्राणापान समायुक्तः सन्	પ્રાણ અને અપાનથી युक्त થઈ
४ चतुर्विधं अन्नं पचामि	ચાર પ્રકારનું અનાજ પચાવું છું.

॥ श्लोकः १५ ॥

सर्वस्य चाहं हृदि सन्निविष्टो मत्तः स्मृतिर्ज्ञानमपोहनं च
वेदैश्च सर्वैरहमेव वेद्यो वेदान्तकृद्वेदविदेव चाहम्

॥ पदानि ॥

स. अ. स. ना. वि. त. ना.
 सर्वस्य - च + अहम्-हृदि - संनिविष्टः+मत्तः-स्मृतिः+
 ना. ना. अ. ना. अ. स. स. अ.
 ज्ञानम्-अपोहनम् - च-वेदैः+च- सर्वैः+अहम्-एव-
 क. स. स. अ. अ. स.
 वेद्यः+वेदान्तकृत्+वेदवित् +एव-च+ अहम् २१

॥ अन्वयः ॥

संस्कृतम्

गुजराती

- १ अहंच
- २ सर्वस्य हृदि संनिविष्टः
- ३ मत्तः स्मृतिः
- ४ ज्ञानं अपोहनं च
- ५ सर्वैः वेदैश्च
- ६ अहमेव वेद्यः
- ७ वेदान्तकृत्
- ८ वेदविष्णु अहमेव

યળી હું
 સૌના દૃઢ્યમાં પેટેલો છું
 મારાથી રમરણ
 જ્ઞાન અને અજ્ઞાન પણ થાય છે
 તેમજ સર્વે વેદોયર
 હું જાણુવા યોગ્ય છું
 વેદાન્ત શાસ્ત્ર રચવાયાળો
 અને વેદને જાણવાયાળો હું છું.

॥ श्लोकः १६ ॥

द्वाविमौ पुरुषौ लोके क्षरश्चाक्षर एवच
 क्षरः सर्वाणि भूतानि कूटस्थोऽक्षर उच्यते

॥ પદાનિ ॥

સ. સ. ના. ના. વિ. અ. સ. અ. અ.
 દ્વૌ + ઇમૌ - પુરુષૌ - લોકે- ક્ષરઃ+ચ+અક્ષરઃ+एव-च
 વિ. સ. ના. સ. સ. કિ.
 ક્ષરઃ-સર્વાણિ-ભૂતાનિ-કૂટસ્થઃ+ અક્ષરઃ+ઉચ્યતે ૧૫

॥ અન્વયઃ ॥

સંસ્કૃતમ્ ગુજરાતી
 ૧ લોકે ઇમૌ દ્વૌ પુરુષૌ લોકમાં આ બે પુરુષો છે
 ૨ ક્ષરઃ+ચ+અક્ષરઃ એક ક્ષર અને બીજો અક્ષર
 ૩ સર્વાણિ ભૂતાનિ ક્ષરઃ સર્વ ભૂતો તે ક્ષર પુરુષ
 ૪ કૂટસ્થઃ અક્ષરઃ ઉચ્યતે અને પ્રકૃતિ તે અક્ષર પુરુષ
 [કહેવાય છે.

॥ શ્લોકઃ ૧૭ ॥

ઉત્તમઃ પુરુષસ્ત્વન્યઃ પરમાત્મેત્યુદાહતઃ
 યો લોકત્રયમાવિશ્ય વિભર્ત્યવ્યય ईश्वरः

॥ પદાનિ ॥

વિ. ના. અ. સ. ના. અ. વિ.
 ઉત્તમઃ-પુરુષઃ+તુ+અન્યઃ- પરમાત્મા+ઇતિ+ઉદાહતઃ
 સ. સ. ક. કિ. સ. ના.
 યઃ+લોકત્રયમ્-આવિશ્ય- વિભર્તી+અવ્યયઃ+ईश्वरः ૧૩

॥ અન્વયઃ ॥

સંસ્કૃતમ્

ગુજરાતી

- ૧ ઉત્તમઃ પુરુષસ્તુ અન્યઃ
 ૨ પરમાત્મેતિ ઉદાહૃતઃ
 ૩ યો લોકત્રયં આવિશ્ય
 ૪ વિભર્તિ
 ૫ યઃ અવ્યયઃ ईश्वरः

- ઉત્તમ પુરુષતો બૃહદાજ છે
 જેને પરમાત્મા એમ નામ અપાય
 જે ત્રણે લોકમાં પેસી [છે
 ધારણ અને પોષણ કરે છે
 જે અવ્યય અને ઈશ્વર છે.

॥ શ્લોકઃ ૧૮ ॥

यस्मात् क्षरमतीतोऽहं मक्षरादपि चोत्तमः
 अतोऽस्मि लोके वेदे च प्रथितः पुरुषोत्तमः

॥ પદાનિ ॥

મ. વિ. વિ. સ. સ. અ. અ. વિ.

यस्मात् - क्षरम् - अतीतः + अहम् - अक्षरात् + अपि - च + उत्तमः

ત. ક્રિ. ના. ના. અ. વિ. ના.

अतः + अस्मि - लोके - वेदे - च - प्रथितः - पुरुषोत्तमः ૧૫

॥ અન્વયઃ ॥

સંસ્કૃતમ્

ગુજરાતી

- ૧ યસ્માત્
 ૨ અહં ક્ષરં અતીતઃ
 ૩ અક્ષરાદપિ ચ ઉત્તમઃ
 ૪ અતઃ
 ૫ લોકે વેદે ચ
 ૬ પુરુષોત્તમ इति
 ૭ પ્રથિતઃ અસ્મિ

- જે કારણથી
 હું ક્ષર કરતાં પર છું
 અને અક્ષર કરતાં પણ ઉત્તમ છું
 એટલા માટે
 લોકમાં તેમજ વેદમાં
 પુરુષોત્તમ આ નામથી
 હું પ્રસિદ્ધ થયો છું

॥ શ્લોક: ૧૯ ॥

યો મામેવમસંમૂઢો જાનાતિ પુરુષોત્તમમ્
સ સર્વવિદ્ભજતિ માં સર્વભાવેન ભારત

॥ પદાનિ ॥

સ. સ. જ. સ. ક્રિ. સ.

ય: + મામ્-એવમ્-અસંમૂઢ: + જાનાતિ-પુરુષોત્તમમ્

મ. સ. ક્રિ. મ. સ. ન.

૧ સ: + સર્વવિદ્ + ભજતિ-મામ્- સર્વભાવેન-ભારત ૧૨

॥ અન્વય: ॥

સંસ્કૃતમ્

ગુજરાતી

૧ અસંમૂઢ: ય:

ગ્રાહરહિત એવો જે કોઈ [જાણુ]

૨ એવં માં પુરુષોત્તમં જાનાતિ

એવી રીતે અને પુરુષોત્તમ એમ

૩ હે ભારત

હે ભરતકૃપામાં ઉત્પન્ન થયેલ

૪ સ: સર્વવિદ્

તે સર્વવેદના પુરુષ [અર્જુન

૫ માં સર્વભાવેન ભજતિ

અને સર્વ ભાવથી ભજે છે.

॥ શ્લોક: ૨૦ ॥

इति गुह्यतमं शास्त्रं मिदमुक्तं मयानघ
एतद्ब्रुवा बुद्धिमान् स्यात् कृतकृत्यश्च भारत

॥ पदकृत्यम् ॥

॥ श्लोक १ ॥

- १ उवाच- ब्रू-व्यक्तायां वाचि,
ब्रवीति ब्रूतः ब्रुवन्ति.
- २ ऊर्ध्वमूलम् - ऊर्ध्व+ मूलं यस्य
सः- ऊर्ध्वमूलः, तम्.
- ३ अधःशाखम् - अधः+ शाखाः
यस्य सः=अधःशाखः, तम्.
- ४ प्राहुः - ब्रू- व्यक्तायां वाचि,
ब्रवीति ब्रूतः ब्रुवन्ति.
- ५ अव्ययम् - न विद्यते + व्ययः
यस्य सः=अव्ययः, तम्.
- ६ वेद - विद - ज्ञाने, वेत्ति वित्तः
विदन्ति.
- ७ वेदवित् - वेदं वेत्तीति.

॥ श्लोक २ ॥

- १ गुणप्रवृद्धाः - गुणैः + प्रवृद्धाः
= गुणप्रवृद्धाः.
- २ विषयप्रवालाः-विषयाः+ प्रवा-
लाः यासां ताः=विषयप्रवालाः.

- ३ कर्मानुबन्धीनि-कर्म+अनुबन्धुं
शीलं येषां तानि=कर्मानुबन्धीनि.
- ४ मनुष्यलोके-मनुष्याणां+लोकः=
मनुष्यलोकः, तस्मिन्.

॥ श्लोक ३ ॥

- १ उपलभ्यते - डुलभष् = प्राप्ता,
लभते.
 - २ सुविरूढमूलं-सुष्ठु+विरूढानि=
सुविरूढानि, सुविरूढानि+ मू-
लानि यस्य सः=सुविरूढ मूलः,
तम्.
 - ३ असंगशस्त्रेण-न+संगः=असं-
गः, असंग एव+शस्त्रं=असंग-
शस्त्रं, तेन.
 - ४ छित्वा - छिदिर्-द्वैधी करणे,
छिनत्ति छिन्तः छिन्दन्ति.
- ### ॥ श्लोक ४ ॥
- १ परिमार्गितव्यम्-मृग-अन्वेषणे
मृगयते.
 - २ निवर्तन्ति - वृत्तु-वर्तने, वर्तते.
 - ३ प्रपद्ये-पद-गतौ, पद्यते.

॥ श्लोक ५ ॥

- १ निर्मानमोहाः—मानश्च+मोहश्च=मानमोहौ, निर्गतौ + मानमोहौ येभ्यस्ते= निर्मानमोहाः.
- २ जितसंगदोषाः — संगत् + दोषाः=संगदोषाः, जिताः+संग-दोषाः येस्ते=जितसंगदोषाः.
- ३ अध्यात्मनित्याः — आत्मनि + इति=अध्यात्मम्. अध्यात्मम् + नित्याः=अध्यात्मनित्याः.
- ४ विनिवृत्तकामाः — विनिवृत्ताः + कामाः येभ्यस्ते=विनिवृत्तकामाः.
- ५ सुखदुःखसंज्ञैः — सुखानिच + दुःखानिच=सुखदुःखानि. सुखदुःखानि + संज्ञाः येपां तानि=सुखदुःखसंज्ञानि, तैः.
- ६ गच्छन्ति=गमू—गतां—गच्छति.
- ७ अमूढाः=न+मूढाः=अमूढाः.

॥ श्लोक ६ ॥

- १ भासयते—भासृ—दीप्तौ, भासते (णिच्).

॥ श्लोक ७ ॥

- १ जीवलोके -- जीवानां+ लोकः=जीवलोकः, तस्मिन्.
- २ जीवभूतः—जीव इव=जीवभूतः.
- ३ सनातनः— सना—भावः=सनातनः.
- ४ मनःपट्टानि — मनः+षष्ठं येषु, तानि=मनःपट्टानि.
- ५ कर्षति—कृष्—विलेखने.

॥ श्लोक ८ ॥

- १ अवाप्नोति — आपृ — व्याप्तौ. आप्नोति, आप्तुतः आप्तुवन्ति.
- २ उत्कामति—कमु—पाद विक्षेपे.
- ३ गृहीत्वा—गृह्—ग्रहणे, गृह्णाति गृह्णीतः गृह्णन्ति.
- ४ या—प्रापणे, याति यातः यान्ति.

॥ श्लोक ९ ॥

- १ अधिष्ठाय— छा — गतिनिवृत्तौ, तिष्ठति.
- २ उपसेवते—सेवृ—सेवने.

॥ श्लोक १० ॥

- १ उत्कामन्तम् - उत्कामतीति = उत्कामन्, तं.
- २ भुंजानम्-भुंक्ते इति=भुंजानः, तं. भुज्- पालनाभ्यवहारयोः, भुंक्ते भुंजाते भुंजते,
- ३ गुणान्वितम्-गुणः+अन्वितः= गुणान्वितः, तं.
- ४ अनुपश्यन्ति- दृशिर्-प्रेक्षणे, पश्यति.
- ५ ज्ञानचक्षुषः- ज्ञानमेव + चक्षुः येपान्ते.

॥ श्लोक ११ ॥

- १ यतन्तः - यतन्तीति, यती- प्रयत्ने, यतति, ते.
- २ योगिनः- योगः येपामस्तीति.
- ३ अकृतात्मानः- न + कृतः= अकृतः, अकृतः+आत्मा यैस्ते.
- ४ अचेतसः - नविद्यते + चेतः येपान्ते.

॥ श्लोक १२ ॥

- १ आदित्यगतम्-आदित्यं+गतं= आदित्यगतं.
- २ विद्धि-विद-ज्ञाने, वेत्ति विस्तः विदन्ति.
- ३ मामकम्-मम इदम्=मामकम्.

॥ श्लोक १३ ॥

- १ गाम् - गाँः गावौ गावः
- २ आविश्य - विश - प्रवेशने, विशति.
- ३ धारयामि - धृज् - धारणे, धरति (णिच्).
- ४ पुष्णामि-पुप्-पुष्टौ, पुष्णाति पुष्णीतः पुष्णन्ति.
- ५ भृत्वा-भृ- सत्तायां, भवति.
- ६ रसात्मकः-रसएव + आत्मा यस्य सः = रसात्मकः.

॥ श्लोक १४ ॥

- १ प्राणिनाम् - प्राणाः येषां सन्तीति=प्राणिनः, तेषाम्.

२ प्राणापानसमायुक्तः—प्राणश्च+
अपानश्च=प्राणापानौ, प्राणा-
पानाभ्यां+समायुक्तः=प्राणा-
पानसमायुक्तः.

३ पचामि—डुपचप्—पाके, पचति.

४ चतुर्विधम्—चतस्रः + विधाः
यस्य तत्=चतुर्विधम्.

॥ श्लोक १५ ॥

१ मत्तः—मत्—इति = मत्तः.

२ वेद्यः—वेदितुं योग्यः=वेद्यः.

३ वेदान्तकृत—वेदान्तं करोतीति=
वेदान्तकृत. डुकृञ्—करणे
करोति कुरुतः कुर्वन्ति.

॥ श्लोक १७ ॥

१ लोकत्रयम्—लोकानां + त्रयम्.

२ विभर्ति—डुभृञ्—धारण पोष-
णयोः विभर्ति विभृतः विभ्रति.

॥ श्लोक १८ ॥

१ अस्मि—अस—भुवि, अस्ति
स्तः सन्ति.

२ पुरुषोत्तमः—पुरुषयोः+उत्तमः=
पुरुषोत्तमः.

॥ श्लोक १९ ॥

१ असंमूढः—न+संमूढः=असंमूढः

२ जानाति—ज्ञा—अवबोधने,
जानाति जानीतः जानन्ति.

३ सर्ववित्—सर्वं वेत्तीति.

४ भजति—भज—सेवायां, भजति.

५ सर्वभावेन—सर्वस्य + भावः=
सर्वभावः, तेन.

६ भारत—भरतस्य अपत्यं पुमान्=
भारतः, तत्संबुद्धौ, हे भारत.

॥ श्लोक २० ॥

१ गुह्यतमम्—अतिशयेन गुह्यं.

२ अनघ—नविद्यते + अघ यस्य
सः=अनघः, तत्संबुद्धौ.

३ बुध्वा—बुध—अवगमने, बोधति.

४ बुद्धिमान्—बुद्धिः अस्यास्तीति.

५ कृतकृत्यः—कृतं + कृत्यं येन
सः=कृतकृत्यः.

यतन्तो योगिनश्चैनं पश्यन्त्यात्मन्यवस्थितम् ।

यतन्तोऽप्य कृतात्मानो नैनं पश्यन्त्यचेतसः ॥ ११

यदादित्यगतं तेजो जगद्भासयतेऽखिलम् ।

यच्चन्द्रमसि यच्चाग्नौ तत्तेजो विद्धि मामकम् ॥ १२

गामाविश्य च भूतानि धारयाम्यहमोजसा ।

पुष्णामि चौषधीः सर्वाः सोमो भूत्वा रसात्मकः ॥ १३

अहं वैश्वामरो भूत्वा प्राणिनां देहमाश्रितः ।

प्राणापानसमायुक्तः पचाम्यन्नं चतुर्विधम् ॥ १४

सर्वस्य चाहं हृदि सन्निविष्टो मत्तः स्मृतिर्ज्ञानमपोहनं च ।

वेदैश्च सर्वैरहमेव वेद्यो वेदान्तकृद्वेदविदेव चाहम् ॥ १५

द्वाविमौ पुरुषौ लोके क्षरश्चाक्षर एव च ।

क्षरः सर्वाणि भूतानि कूटस्थोऽक्षर उच्यते ॥ १६

उत्तमः पुरुषस्त्वन्यः परमात्मेत्युदाहृतः ।

यो लोकत्रयमाविश्य विभर्त्यव्यय ईश्वरः ॥ १७

यस्मात् क्षरमतीतोऽहमक्षरादपि चोत्तमः ।

अतोऽस्मि लोके वेदे च प्रथितः पुरुषोत्तमः ॥ १८

यो मामेवमसंमूढो जानाति पुरुषोत्तमम् ।

स सर्वविद्भजति मां सर्वभावेन भारत ॥ १९

इति गुह्यतमं शास्त्रमिदमुक्तं मयानघ ।

एतद्बुध्वा बुद्धिमान्स्यात् कृतकृत्यश्च भारत ॥ २०

॥ इति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे

पुरुषोत्तमयोगो नाम पंचदशोऽध्यायः ॥

॥ श्रीकृष्णार्पणमस्तु ॥

अहं त्वा सर्वपापेभ्यो मोक्षयिष्यामि मा शुचः

श्रीमद्भगवद्गीतापाठशाला.

सर्वे भगवद्भक्तोने श्रीमद्भगवद्गीताના અભ્યયનનો લાભ મળે એવા હેતુથી, આ પાઠશાળા સ્થાપન કરવામાં આવી છે; જેમને કેવળ નિત્ય કર્મમાં પાડ કરવા માટે ગીતા ભણવાની ઇચ્છા હશે, અથવા જેમને સંસ્કૃત ભાષાનું થોડું જ્ઞાન મેળવી અર્થ સહિત ગીતા શીખવાની મરજી હશે, અથવા જેમને ગીતાશાસ્ત્રનું અવલુ કરી રહસ્ય જાણવાની ઉત્કંઠા હશે, એવા સર્વે ભાવિકો માટે આ પાઠશાળામાં પૂર્ણ સગવડ કરવામાં આવી છે.

પાઠશાળાનો વખત:—દરરોજ સવારના મુંબઈ સમય ૮ થી ૧૦ વાગતા સુધી અને સાંજના ૬ થી ૮ સુધી કરાવેલો છે.

દર એકાદશીની રાત્રે મુંબઈ સમય ૮ થી ૧૦ સુધી શ્રીમદ્-ભગવદ્ગીતાનું પ્રવચન (વ્યાખ્યાન) ભાષ્યો તથા સાધુ સત્પુરુષોની ટીકાઓના આધારે ઉત્તમ રીતે કરવામાં આવશે. પછી પારાયણ થશે.

દર રવિવારે સવારના મું. સ. ૮ થી ૧૦ સુધી ઉપનિષદો તથા શ્રીપાતંજલ યોગદર્શનનું પ્રવચન ભાષ્યાધારે કરવામાં આવશે.

શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા જેવું દિવ્ય પુસ્તક અને હાલની આપણી સ્થિતિ આ જેઉ તરફ ધ્યાન આપતાં, અમારી તો પૂર્ણ ખાતરી છે કે સર્વે વિદ્યાર્થિનોદી ભગવદ્ભક્તો આ પાઠશાળાનો લાભ લઈ પોતાને તથા અમોને અવશ્ય કૃતાર્થ કરશે.

આપનો દર્શનાભિલાષી,

પાઠશાળાનું ડેકાણું—

ભાડીઆ નવી મહાજનવાડી,

કેટરોડ, રમોલકોડ કોર્ટની પાસે.

કા. જીવનદાસ વલ્લભદાસ
વ્યવસ્થાપક

શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા પાઠશાળા

તા. ક.—વિશેષ ખુલાસા માટે વ્યવસ્થાપકને સમક્ષ મળવાની અથવા
પત્રદાર પૂછાવવાની કૃપા કરવી.

